

Det sublima - om resor till **storslagna** landskap

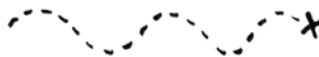
Alla har känt känslan, men långt ifrån alla har begripit den eller kan förklara den. Det senare är möjligen en förfelad önskan. Det handlar om *det sublima*. Ordet kommer av det latinska frasen "sublimis" vilket betyder "exalterad" eller "upphöjd". Det har kommit att användas för den känsla av bävan och förundran som människor kan uppleva i kontakten med naturen, särskilt upplevelser där man känner sig liten eller som en del av ett större sammanhang. Den känslan kan alltså kallas sublim. Begreppet går tillbaka till de gamla grekerna (förstås) men finns också tidigt i den hebreiska traditionen. Det har utforskats utförligt av stora filosofer som Immanuel Kant och Edmund Burke.

De upphöjda känslorna och upplevelsen av att vara en del av ett större sammanhang kallar vissa människor Gud medan andra använder sig av andra beteckningar. Vad den strikt sekulära tolkningen berättar är oklart. Det är dock bevisat att upplevelsen gör gott. I en studie vid Michigan State university upptäckte man att människor som bor där de kan blicka ut över stora vattenmassor som hav eller stora sjöar, i mindre grad lider av psykisk stress eller sjukdom. En annan studie kopplar ihop naturupplevelsen med promenader i grupp. Föga förvånande skänker detta ett allmänt välbefinnande och reducerar stress och depression.

Faktum är att många av våra resor går ut på att uppleva det sublima. Vi reser gärna till havet, bergen eller till öknerna, för att beröras på ett djupare plan. Vandringer och klättringar, eller segling, handlar säkert delvis om det sublimas attraktionskraft. Det mest kontrastrika man kan föreställa sig är väl känslan man upplever i hektiska storstäder, även om det nog också kan ge upphov till upplevelser av samhörighet.

Traditionen att längta till landet och naturen är stark i många länder. England, Sverige och Tyskland är bra exempel, även om denna strävan kommer till uttryck på helt olika sätt. För engelsmannen är lantlivet sofistikerat, med drag av överklassliv, medan det för svensken representerar enkelhet, inte minst materiellt sett. För tysken är den kollektiva principen viktig: vi vandrar tillsammans i grupp och vi badar också tillsammans, gärna nakna.

Samtidigt hyllas den motsatta principen i många kulturer. I Kina är längtan till landsbygden obegriplig för många. Landsbygden betraktas som ett bakvatten, dess innevånare som mer eller mindre efterblivna. Med begreppet "renao" beskrivs den bullriga, livliga och myllrande storstadsmiljön, ett givet ideal i det kinesiska värdesystemet.

Svensken är på sätt och vis en märklig sort i det här sammanhanget. Är den svenska vurmen för naturen ett uttryck för andlighet? Förmodligen är upplevelsen som många svenskar längtar efter under tysta och eftertänksamma vandringar i svampskogen, att betrakta som "andlig" i religionsvetenskaplig mening. Många skulle samtidigt värja sig förtvivlat mot denna förklaringsmodell, rädda för minsta antydning om existensen av en icke-sekular världsbild.

Vår egen Horace Engdahl har tagit upp det sublima i en radioessä i serien *Allvarligt talat*, i december 2015. Varför nöjer vi oss inte med en vacker trädgård, välordnad och bekväm, frågar sig Engdahl. Han sätter känslan i en historisk kontext. Så länge människan kämpade för sin överlevnad och upplevde den otyglade naturen som fara och hot, väckte den inte några "stora känslor". Det sublima var följaktligen en upplevelse som började undersökas ordentligt för 300 år sedan. Filosoferna kom aldrig riktigt fram till någon förklaring, menar han. Och känslan tycks inte ha någon evolutionär funktion. För Engdahl är det uppenbart: det sublima visar på att människan inte bara är en biologisk varelse, hon är ett andligt väsen också.

Som alltid hittar vi referenspunkter för ämnet hos Alain de Bottom, som behandlar Wordsworths liv och dikt i sin bok *Konsten att resa*. För Wordsworth var umgänget med naturen livsnödvändigt. Hans promenader i det Nordengelska Lake District, och de tankar och känslor som dessa gav upphov till formade hela hans liv. Hans skildring gav upphov till en turistinvasion. Alla ville dit och uppleva det han hade gjort. Naturen är för Wordsworth ett viktigt korrektiv och en balanserande princip i den framväxande urbanitetens tidevarv. Livet i staden bryter ner en människa, naturen helar henne igen. Är det så enkelt? Bör vi se det så drastiskt? Kanske inte, men många av vår tids stressade storstadsmänniskor skulle direkt ställa sig på hans sida. Wordsworths enkla uppmaning till oss alla, är att resa till landskap som uppväcker känslor som helar vår själ.

De Botton menar att det inte är någon slump att intresset för och sökandet efter det sublima växer fram i en tid då den traditionella religionen börjar släppa sitt grepp om Europas folk. Åtminstone gäller det dess bildade elit. Och fokuseringen är onekligen tydlig. Romantikens vurm för dramatiska landskap är påtaglig. Den störste och märkligaste landskapsmålaren dessa år, Caspar David Friedrich (som vi skrivit om på annan plats) är en flitig utforskare av det sublima. Hans mest kända bilder innehåller alltid en person som tillsammans med oss tycks bli hypnotiserad av naturens storhet och mystik, vare sig det är Östersjöns vågor utanför Rügen, eller månens sken över ett nattligt landskap.

Det är Edmund Burke som gör klart att det sublima bara uppstår inför landskap som utstrålar storhet och överväldigande kraft. En glänta i skogen är vacker, men inte sublim. Det är landskapets förmåga att väcka känslan av maktlöshet och litenhet som avgör saken. Vi tycks behöva detta. Det försonar oss med livets grundläggande faktum, att det mänskliga livet är begränsat och att vi alla måste böja oss inför dess oundvikliga slut. Det sublima handlar om vår känsla inför något formlöst och skrämmande, men som samtidigt inger en känsla av frihet och tillförsikt, menar Engdahl i sin radioessä. I mötet med den storslagna naturen glömmar vi för ett ögonblick vår mänskliga begränsning. Du är ensam med evigheten. Det är som att få "en intervju med Gud", säger Engdahl.

